

СЕКЦІЯ 3 ПРАКТИКА ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ УКРАЇНИ

УДК 347.515.6

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВИНУВАТОЇ ОСОБИ ЗА ШКОДУ, ЗАВДАНУ ВНАСЛІДОК ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПРИГОДИ

Кучма О.Л., д. ю. н., доцент,
професор кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена аналізу законодавства та практики судів різних інстанцій щодо визначення обсягу цивільної відповідальності особи за шкоду, завдану внаслідок дорожньо-транспортної пригоди. Досліджується вплив вини на обов'язок із відшкодування шкоди, правовий статус суб'єкта, який має право вимагати сплати боргу. Запропоновані зміни до чинного законодавства у досліджуваній сфері.

Ключові слова: *шкода, делікт, відшкодування, регрес, солідарний боржник, потерпіла особа, страховик, відповідальність, винувата особа.*

Статья посвящена анализу законодательства и практики судов различных инстанций по определению объема гражданской ответственности лица за вред, причиненный в результате дорожно-транспортного происшествия. Исследуется влияние вины на обязанность по возмещению вреда, правовой статус субъекта, который вправе требовать уплаты долга. Предложены изменения в действующее законодательство в исследуемой сфере.

Ключевые слова: *вред, деликт, возмещение, регресс, солидарный должник, потерпевшее лицо, страховщик, ответственность, виновное лицо.*

Kuchma O.L. RESPONSIBILITY OF THE PROVIDED PERSON AS A DAMAGE CAUSED BY ROAD TRANSPORTATION AID

The responsibility for the damage caused lies with the guilty person who caused the damage, taking into account the exceptions specified in the legislation.

Exclusiveness can be caused by a number of factors: capacity, performance of work within the labor function during working hours, exploitation of a source of increased danger, civil liability insurance, etc.

In determining the limits and extent of responsibility of the person guilty of harm, it is important to correctly determine the subject structure of the participants and factors that affect the nature of the legal relationship that has developed between them.

In the event that the injured party is injured as a result of traffic collision with the participation of two vehicles, then drivers of both vehicles are joint debtors and are obliged to compensate the injured person for damage. After that, the legal relationship with the injured person in respect of compensation for damage is terminated. However, the relationship between the joint debtors continues until the final settlement between the parties. Provided that only one driver is found guilty of traffic collision, he is obliged to compensate the driver who is not guilty of traffic collision for the sum of the amount paid to him by the victim.

A joint debtor who is not guilty of traffic collision, having compensated part of the damage to the injured person as a result, also received damage from the fault of another driver, and therefore has the right to demand from the guilty driver compensation in the order of recourse, which does not contradict the rules of a special delict.

In order to avoid controversial court decisions, we consider it appropriate to supplement Part 2 of Article 1118 of the Civil Code of Ukraine with the following sentence: "In this case, the joint debtor,

who has repaid the joint damage, has the right to demand from each other contributors the damage the share of the compensation paid to the victim in the size corresponding to the degree of blame for each of the debtors”.

This change will not extend the rights to the parties, but will allow the right to implement with the reference to one article, rather than a series of articles, which today complicates the realization of the right.

Key words: *harm, delict, indemnity, regress, solidary debtor, victim, insurer, responsibility, guilty person.*

Відповідальність за заподіяну шкоду покладається на винувату особу, яка цю шкоду завдала, з урахуванням винятків, визначених у законодавстві.

Винятковість може бути спричинена низкою факторів: дієздатністю, виконанням роботи в межах трудової функції в робочий час, експлуатацією джерела підвищеної небезпеки, страхуванням цивільної відповідальності тощо.

Визначаючи межі й обсяг відповідальності особи, винуватої у завданні шкоди, важливо правильно визначити суб'єктний склад учасників і фактори, які впливають на характер правовідносин, що склалися між ними.

Питання відповідальності в цивільному праві досліджували Р.Ю. Заїка, І.С. Кантафарова, В.П. Мироненко, А.О. Немцева, О.О. Отраднава, Г.Л. Пендяга та інші відомі вчені.

Проте судова практика доводить необхідність приділення уваги окремим аспектам законодавчого регулювання відносин щодо відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок дорожньо-транспортної пригоди (далі – ДТП).

Метою статті є встановлення обсягу відповідальності винуватої особи-водія у ДТП внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки.

Правилами дорожнього руху встановлено, що водій механічного транспортного засобу повинен мати при собі: <...> г) поліс (сертифікат) обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів [1].

Відповідно до Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» (далі – Закон) обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності здійснюється з метою

забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної життю, здоров'ю та / або майну потерпілих внаслідок ДТП, і захисту майнових інтересів страхувальників [2].

Верховний Суд України наголошує, що у випадках, коли деліктні відносини поєднуються з відносинами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, боржником у деліктному зобов'язанні в межах суми страхового відшкодування виступає страховик завдавача шкоди. Цей страховик, хоч і не завдав шкоди, є зобов'язаним суб'єктом перед потерпілим, якому він виплачує страхове відшкодування замість завдавача шкоди у передбаченому Законом порядку. Після такої виплати деліктне зобов'язання припиняється його належним виконанням страховиком завдавача шкоди замість останнього [3].

Відповідно до ст. 1194 Цивільного кодексу України особа, яка застрахувала свою цивільну відповідальність, у разі недостатності страхової виплати (страхового відшкодування) для повного відшкодування завданої нею шкоди зобов'язана сплатити потерпілому різницю між фактичним розміром шкоди і страховою виплатою (страховим відшкодуванням) [4].

Враховуючи те, що страховим випадком є ДТП, що сталася за участю забезпеченого транспортного засобу, внаслідок якої настає цивільно-правова відповідальність особи, відповідальність якої застрахована, за шкоду, заподіяну життю, здоров'ю та / або майну потерпілого, первинним є факт цивільно-правової відповідальності водія, що тягне за собою зобов'язання страховика за полісом.

Під час розгляду судових справ про стягнення збитків основним є питання щодо настання цивільно-правової відповідальності водія, за наявності якої може

настати цивільна відповідальність інших осіб, наприклад, страховика (відповідно до умов Закону), роботодавця (відповідно до ст. 1172 Цивільного кодексу України) тощо.

Враховуючи те, що цивільне законодавство містить також положення щодо «відповідальності без вини», судам у розгляді справ для правильного вирішення справи слід розмежовувати суб'єктні склади у разі стягнення збитків залежно від характеру правовідносин, що склалися між учасниками.

Так, відповідно до ст. 1188 Цивільного кодексу України:

1. Шкода, завдана внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки, відшкодовується на загальних підставах, а саме:

1) шкода, завдана одній особі з вини іншої особи, відшкодовується винною особою;

2) за наявності вини лише особи, якій завдано шкоди, вона їй не відшкодовується;

3) за наявності вини всіх осіб, діяльністю яких було завдано шкоди, розмір відшкодування визначається у відповідній частці залежно від обставин, що мають істотне значення.

2. Якщо внаслідок взаємодії джерел підвищеної небезпеки було завдано шкоди іншим особам, особи, які спільно завдали шкоди, зобов'язані її відшкодувати незалежно від їхньої вини [4].

Не викликає сумніву, що за правовою природою особи, які спільно завдали шкоди, є солідарними боржниками щодо інших осіб, яким було завдано шкоди внаслідок взаємодії джерел підвищеної небезпеки (ст. 1190 Цивільного кодексу України)

Той факт, що відповідальними перед потерпілою особою є всі водії, які спільно завдали шкоди, незалежно від вини кожного з них, не знімає обов'язку з водія-винуватця компенсувати іншому водію – солідарному боржнику (невинуватому у ДТП) витрати, які були понесені останнім внаслідок сплати коштів потерпілій особі.

Відповідно до ст. 544 Цивільного кодексу України боржник, який виконав

солідарний обов'язок, має право на зворотну вимогу (регрес) до кожного з решти солідарних боржників у рівній частці, якщо інше не встановлено договором або законом, за вирахуванням частки, яка припадає на нього [4].

Відповідно до ст. 1191 Цивільного кодексу України особа, яка відшкодувала шкоду, завдану іншою особою, має право зворотної вимоги (регресу) до винної особи у розмірі виплаченого відшкодування [4].

Таким чином, у разі, якщо потерпілій особі заподіяна шкода внаслідок ДТП за участі 2 транспортних засобів, водії обох транспортних засобів є солідарними боржниками та зобов'язані відшкодувати потерпілій особі шкоду, після чого правовідносини із потерпілою особою щодо відшкодування шкоди припиняються. Проте між солідарними боржниками правовідносини продовжуються до остаточного розрахунку між сторонами. За умови, якщо у ДТП визнають винуватим тільки одного водія, він зобов'язаний компенсувати невинуватому у ДТП водієві суму, сплачену останнім потерпілій особі.

Також Законом передбачено розподіл відповідальності між страховиками осіб, відповідальність яких була застрахована (п. 36.3 ст. 36 Закону: якщо відповідальними за заподіяння неподільної шкоди взаємопов'язаними, сукупними діями є декілька осіб, розмір страхового відшкодування (регламентної виплати) за кожную з таких осіб визначається шляхом поділу розміру заподіяної шкоди на кількість таких осіб) [2]. Таким чином, перед потерпілою особою страховики водіїв (незалежно від їх вини) відповідають у рівних частинах. Після встановлення факту винуватості одного водія страховик іншого водія має право звернутися до винуватого водія (його страховика в межах ліміту) з вимогою про сплату боргу в порядку регресу.

Пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ зазначив, що суди мають розрізняти випадки, коли внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки шкоди завдано самим володільцям цих джерел, від випадків, коли шкоди зав-

дано іншим особам (наприклад, пасажиром, пішоходам). У цьому разі особи, які спільно завдали шкоди, зобов'язані її відшкодувати незалежно від їхньої вини (ч. 2 ст. 1188 Цивільного кодексу України). Солідарний боржник, який відшкодував спільно завдану шкоду, має право вимагати з кожного іншого завдавача шкоди частку виплаченого потерпілому відшкодування. Оскільки боржник, який виконав солідарне зобов'язання, має право зворотної вимоги, тобто стає кредитором за регресним зобов'язанням до інших боржників, розподіл відповідальності солідарних боржників один перед одним (визначення часток) за регресним зобов'язанням здійснюється на загальних підставах за правилами ст. 1191 Цивільного кодексу України, тобто у розмірі, що відповідає ступеню вини кожного з боржників [5].

На жаль, не завжди судді приймають рішення відповідно до вищезгаданих законодавчих норм.

Так, суди першої й апеляційної інстанцій у справі про стягнення зі страховика солідарного боржника страхового відшкодування в зв'язку з тим, що у кримінальній справі встановили винуватість тільки одного водія у ДТП, внаслідок якої завдано шкоди, що вже була сплачена до винесення вироку потерпілій особі страховиками обох водіїв у рівних частках, відмовили у задоволенні позову, зазначивши таке.

«Аналіз положень ст. 1166, 1167, 1187, 1188 ЦК України свідчить про встановлення в цивільному праві України змішаної системи деліктів, до якої входить: по-перше, правило генерального делікту, відповідно до якого будь-яка шкода (в т. ч. моральна), завдана потерпілому неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала; по-друге, правило спеціальних деліктів, яке передбачає особливості відшкодування шкоди, завданої у певних спеціально визначених у законодавстві випадках (спеціальними суб'єктами, у спеціальний спосіб тощо).

Правило генерального делікту закріплено у ст. 1166 ЦК України стосовно

майнової шкоди та у ст. 1167 ЦК України стосовно моральної шкоди.

Умовами застосування цих норм є завдання шкоди (майнової, моральної) неправомірними рішеннями, діями або бездіяльністю, наявність причинного зв'язку між цими діями (бездіяльністю) і шкодою та вина заподіювача.

За правилом генерального делікту відповідальність за завдання шкоди покладається на особу, яка цю шкоду завдала, тобто на безпосереднього заподіювача.

Ст. 1187, 1188 ЦК України належать до спеціальних деліктів, які передбачають особливості суб'єктного складу відповідальних осіб (коли обов'язок відшкодування шкоди покладається не на безпосереднього заподіювача, а на іншу вказану у законі особу – власника джерела підвищеної небезпеки) та встановлюють покладення відповідальності за завдання шкоди незалежно від вини заподіювача.

Так, ст. 1187 ЦК України встановлює особливого суб'єкта, відповідального за завдання шкоди джерелом підвищеної небезпеки.

Згідно з ч. 2 ст. 1187 ЦК України таким суб'єктом є особа, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку.

Таким чином, положення ст. 1187, 1188 ЦК України є спеціальними щодо ст. 1167 ЦК України, у зв'язку з чим перевага у застосуванні має надаватися спеціальним нормам.

Відповідно до положень ч. 2 ст. 1188 ЦК України, якщо внаслідок взаємодії джерел підвищеної небезпеки було завдано шкоди іншим особам, особи, які спільно завдали шкоди, зобов'язані її відшкодувати незалежно від їхньої вини.

Пасажир транспортного засобу підпадає під категорію «інших осіб», яким завдано шкоди внаслідок взаємодії двох джерел підвищеної небезпеки. Отже, якщо внаслідок зіткнення кількох автомобілів постраждав пасажир або пішохід, обов'язок відшкодувати потерпілому

шкоду покладається на всіх володільців небезпечних об'єктів солідарно, незалежно від їхньої вини.

Тобто, за змістом цієї норми, обов'язок із відшкодування шкоди в такому разі покладається на власників (володільців) джерел підвищеної небезпеки, незалежно від вини обох водіїв або одного із них» [6].

«Із наявних у матеріалах справи документів вбачається, що позивачем було виконано лише свою частину зобов'язань зі сплати страхового відшкодування, яке було присуджене згідно з рішенням Теробовлянського районного суду Тернопільської області від 01 березня 2016 р. і рішення Теробовлянського районного суду Тернопільської області від 15 квітня 2016 р., у зв'язку з чим суд доходить висновку, що у ПАТ «НАСК «Оранта» не виникло право зворотної вимоги (регресу) до ПрАТ «Страхова компанія «Євроінс Україна» з повернення суми сплаченого страхового відшкодування.

Посилання позивача на ч. 1 ст. 1191 Цивільного кодексу України як на підставу для стягнення з відповідача відшкодуваної шкоди судом не приймається до уваги, оскільки ч. 2 ст. 1188 Цивільного кодексу України визначає страхувальника позивача як особу, відповідальну за шкоду, заподіяну третім особам, а тому право регресу у позивача до винної особи не виникає» [7].

Такі висновки судів є дискусійними, оскільки згадані норми (крім ч. 1 ст. 1191 Цивільного кодексу України) регулюють питання відшкодування шкоди потерпілій особі та не скасовують норм, які регулюють відносини між солідарними боржниками після виконання ними зобов'язання перед потерпілою особою.

Щодо згаданого у рішенні суду спеціального делікту, зокрема закріпленого в ст. 1188 Цивільного кодексу України, то відповідно до ч. 1 цієї статті шкода, завдана одній особі з вини іншої особи, відшкодовується винною особою. Солідарний боржник, не винуватий у ДТП, відшкодувавши частину шкоди потерпілій особі, внаслідок цього також отримав

шкоду з вини іншого водія, а тому має право вимагати від винуватого водія відшкодування в порядку регресу, що не суперечить нормам спеціального делікту. Предметом судового спору були не відносини із потерпілою особою, а відносини між солідарними боржниками та їх страховиками.

З метою уникнення дискусійних судових рішень вважаємо за доцільне доповнити ч. 2 ст. 1188 Цивільного кодексу України реченням такого змісту: «Солідарний боржник, який відшкодував спільно завдану шкоду, має право вимагати з кожного з інших завдавачів шкоди частку виплаченого потерпілому відшкодування у розмірі, що відповідає ступеню вини кожного з боржників».

Така зміна не розширюватиме права сторін, а дозволить реалізувати право з посиланням на одну статтю, а не низку статей, що сьогодні ускладнює реалізацію права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про Правила дорожнього руху: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF>.
2. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України від 01 липня 2004 р. № 1961 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1961-15/print1520952324628272>.
3. Постанова Верховного Суду України від 04 липня 2018 р. Справа № 755/18006/15-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75296543>.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
5. Про деякі питання застосування судами законодавства при вирішенні спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01 березня 2013 р. № 4. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004740-13>.
6. Постанова Київського апеляційного господарського суду від 07 вересня 2018 р. Справа № 910/3145/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76379351>.
7. Рішення Господарського суду м. Києва від 25 травня 2018 р. Справа № 910/3145/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74312549>.